

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल

फैसला

०७०- CI -०१८७

मुद्दा: जोत नामसारी ।

भक्तपुर जिल्ला, चपाचो गा.वि.स. वडा नं. ८ हाल मध्यपुर थिमी न.पा.वडा नं.

१५ बस्ने देवेन्द्र श्रेष्ठ-----१

पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

भक्तपुर जिल्ला, चपाचो गा.वि.स. वडा नं. ८ हाल मध्यपुर ठिमी न.पा.वडा नं.

८ बस्ने कृष्णमाया चक्रधर-----१

प्रत्यर्थी
वादी

शुरु फैसला गर्ने: भूमि सुधार अधिकारी श्री प्रल्हादप्रसाद गौतम

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री राजेन्द्रप्रसाद राजभण्डारी

माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशचन्द्र गजुरेल

पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।१०।१८ को फैसलाउपर न्याय प्रशासन
ऐन, २०४८ को दफा ९(१)(ग) बमोजिम प्रतिवादीको तर्फबाट यस अदालतमा पुनरावेदन
परेको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छ:-

भक्तपुर जिल्ला भिमसेन गा.वि.स.वडा नं. १ कि. नं. ४६ र ४७ को क्रमशः क्षेत्रफल
०-५-२-० र ०-५-२-० जग्गाको मोही ससुरा चन्द्रकुमार चक्रधरको मिति २०४८ सालमा,

निजको पत्नी २०४२ सालमा र छोरा कृष्णकुमार चक्रधरको मिति २०४८ सालमा परलोक भई सकेको र अर्का छोरा सानु चक्रधरसंग बण्डा भई सकेको हुँदा मेरो भोग चलनमा रहेको जग्गा ससुराको नामबाट मेरो नाममा मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने वादी दावी ।

मोही नामसारी माग दावीका उल्लिखित कित्ता जग्गामध्ये कि.नं.४७ को हकमा तत्कालीन जग्गाधनी नारायणदेवी थापा श्रेष्ठका तर्फबाट मोही चन्द्रकुमार चक्रधर कायम भएकोमा निजको मिति २०४८।८।११ मा, निजको पत्नी तेजमायाको मिति २०४२।२।१३ मा र छोराहरु आ-आफ्नो कालगतिबाट परलोक भएकोले भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम मोहीको मृत्युपश्चात पत्नी र छोराहरु नभएकोले मोही लगत कट्टा गरी पाउँ भनी मिति २०५४।४।७ को जग्गाधनीको निवेदन ।

मोहीका हकदारका नाममा हक दावी गर्न गोरखापत्रसमेतमा ३५ दिने सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्नु भनी मिति २०५३।११।१९ मा भूमिसुधार कार्यालयबाट आदेश भएकोमा सूचनाको म्यादभित्र कि.नं. ४७ को हकमा मात्र मोहीको अविवाहिता छोरी मथुरा चक्रधरले दावी गरेको ।

कि.नं.४७ को क्षेत्रफल ०-५-२-० जग्गाको मोही चन्द्रकुमार चक्रधर तथा निजको पत्नी, छोरासमेतको परलोक भएको र शेषपछि हक खाने हकदारमा मोहीको छोराबुहारी कृष्णमाया चक्रधरले जोती आएको हो भन्ने बेहोराको मध्यपुर थिमी वडा नं. ७ को कार्यालयको मिति २०५५।३।५ को सर्जिमिन मुचुल्का ।

मोही लगत कट्टा मुद्दामा मृतक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरबाट निजको छोराबुहारी कृष्णमाया तथा छोरी मथुरा चक्रधरसमेतका नाममा मोही नामसारी गर्न मिलेन । तसर्थ नारायणदेवी थापा श्रेष्ठको मागबमोजिम मोही लगत कट्टा हुने ठहर्छ भन्ने भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरको मिति २०५५।३।१२ को निर्णय ।

कि.नं.४६ को मोही मेरो बुढा ससुरा चन्द्रकुमार चक्रधर जनिएकोमा निजको परलोक भएको हुँदा एकापरिवारको मोही लगत कट्टा गरी पाउँ भनी मिति २०५६।१२।२५ मा जग्गाधनी तेजमाया चक्रधरको वा.राम चक्रधरको निवेदन ।

कृष्णमाया चक्रधरले मोही नामसारी माग दावी गरेकै कित्तामध्येका कि.नं.४६ को जग्गाको हकमा मात्र साविक मोही मेरो बाजे चन्द्रकुमार चक्रधरको परलोकपश्चात मैले जोत कमोद गरेको हुँदा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) बमोजिम नामसारी गरी पाउँ भन्ने राम चक्रधरको मिति २०५८।१।२८ को निवेदन ।

कि.नं.४६ को जग्गाको साविक जग्गाधनी माहिला चक्रधरको हकदार रामकृष्ण चक्रधरबाट मिति २०५२।२।२८ मा विपक्षीले खरीद गरी लिएको हो । जोत कमोद मेरै भएको, एकापरिवार लगत कट्टा माग दावी खारेज गरी मिति २०५३।११।२८ को नामसारी माग दावी अनुसार मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने वादी कृष्णमाया चक्रधरसमेतको वारिस कृष्ण चक्रधरबाट पेश भएको मिति २०५८।२।१ को लिखित जवाफ ।

कि.नं.४६ को मोही नामसारी गर्न मिलेन । एकापरिवार भएको हुनाले मोही लगत कट्टा हुने ठहर्छ भन्ने भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरको निर्णय ।

कि.नं.४७ को कित्तामा वादी राम चक्रधर र प्रतिवादी तेजमाया चक्रधर भएको मोही नामसारी मुद्दामा पनि एकापरिवारको लगत कट्टा हुने गरी मिति २०५८।३।२० मा फैसला भई सकेको हुँदा यसमा केही गरी रहन परेन भनी भूमि सुधार कार्यालय भक्तपुरबाट निर्णय भएको ।

कि.नं.४७ को जग्गाको सम्बन्धमा भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरबाट भएको शुरु मिति २०५५।३।१२ को निर्णयउपर चित्त नबुझी कृष्णमाया चक्रधरको पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट शुरु निर्णय बदर गरी अब जो जे बुझ्नु पर्ने हो बुझी निर्णय गर्नु भनी पक्षहरुलाई मिसिल सहित भूमिसुधार कार्यालयमा पठाएको देखिन्छ ।

कृष्णमाया चक्रधरको नामसारी माग दावी पुग्न सक्दैन । मोही नामसारी नहुने ठहर्छ भनी भूमि सुधार कार्यालयबाट मिति २०५८।३।२० मा निर्णय भएको र नारायणदेवी थापा श्रेष्ठको माग दावी अनुसार मोही लगत कट्टा हुने ठहर्न्याई सोही मितिमा भूमि सुधार कार्यालय भक्तपुरबाट छुट्टाछुट्टै निर्णय भएको ।

कि.नं.४७ को जग्गाको हकमा सो जग्गाको मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मिति २०४८।८।११ मा र निजको छोरा कृष्णकुमारको मिति २०४८।८।१४ मा मृत्यु भएको

देखिँदा बाबुको कृया बस्दाकै अवस्थामा छोराको पनि मृत्यु भएको हुँदा छोराको मोही नामसारी गर्न सक्ने स्थिति रहँदैन, यस्तो कारणले मात्र छोराकी विधुवा बुहारीले ससुराको नामको मोही हक आफ्नो नाममा नामसारी गर्न भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ ले प्रतिबन्ध पनि नलगाएको अवस्था भएकोले ऐनको गलत व्याख्या गरी विवादित कि.नं.४७ को जग्गाको मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने दावी पुग्न नसक्ने गरी भएको शुरु निर्णय उल्टी भई निवेदन दावीबमोजिम कि.नं.४६ को हकमा केही बोली रहनु परेन र कि.नं.४७ को जग्गाको मोही नामसारी हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०५८।१२।२७ को फैसला ।

उक्त फैसलामा चित्त नबुझी फैसला बदर गरी शुरु निर्णय सदर गरी पाउँ भन्ने प्रतिवादीका तर्फबाट सर्वोच्च अदालतमा पुनरावेदन परेको ।

मिति २०५८।१२।२७ को पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको फैसला त्रुटिपूर्ण देखिँदा बदर गरी दिएको छ । अब प्रचलित भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को प्रक्रिया पूरा गरी जग्गाधनीले पत्याएको मोहीको हकवालाका नाममा प्रस्तुत विवादको जग्गाको मोही हक नामसारी गर्ने सम्बन्धमा जो जे बुझ्नु पर्ने बुझी कारवाही र निर्णय गर्नु भनी हाजिर रहेका पुनरावेदक र प्रत्यर्थीलाई शुरु भूमिसुधार कार्यालयमा हाजिर हुने गरी तारेख तोकी मिसिलसमेत पठाई दिने ठहर्छ भनी सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६४।५।१४ मा भएको फैसला ।

विवादित जग्गा मिति २०६५।३।१८ को बण्डापत्र अनुसार जग्गाधनी नारायणदेवी थापा श्रेष्ठबाट देवेन्द्र श्रेष्ठका अंश भागमा कायम भई जग्गाधनी परिवर्तन भएको भनी साविक जग्गाधनी प्रतिवादीकै वा.मुकुन्दकृष्ण श्रेष्ठले मिति २०६६।५।२३ मा निवेदन पेश गरेको देखिँदा सम्बन्धित मालपोत कार्यालयबाट श्रेस्ता मगाई कारवाही अघि बढाउनु भन्ने भूमिसुधार कार्यालयको मिति २०६६।५।२३ को आदेश ।

सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६४।५।१४ मा भएको फैसला अनुसार भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को (संशोधन सहित) दफा २६(१) बमोजिम मृतक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको नाति कृष्णकुमार चक्रधरको छोरा राम चक्रधरलाई उक्त जग्गाको मोही रोजी नामसारीसमेत

गरी पाउँ भनी हालका जग्गाधनीबाट मिति २०६७।१।२१ मा उपस्थित भई लिखित जवाफ प्रस्तुत गरेको देखियो ।

मोहीका हकदार नाति नाता देखिएका सानुभाइले पनि मिति २०६७।२।१७ मा उपस्थित भई नामसारी माग दावी गर्ने कृष्णमाया चक्रधरको नाममा नामसारी गर्न मन्जुरी गरी निवेदन पेश गरेको ।

जग्गाधनी देवेन्द्र श्रेष्ठलाई बुझदा जग्गाधनीले मृतक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको नाता प्रमाणपत्रमा उल्लेख भएका हकदारहरु मध्ये साविक मोहीका नाति कृष्णकुमार चक्रधरको छोरा राम चक्रधरलाई मोही रोजी नामसारीसमेत गरी पाउँ भनी मिति २०६७।१।२१ मा लिखित जवाफ पेश भएकोमा जग्गाधनीले पत्याएका व्यक्तिको यस कार्यालयमा उक्त जग्गाको मोही नामसारीको निवेदन दर्ता गरेको नदेखिँदा नामसारीको दावी परेको बखत कानूनबमोजिम हुने नै हुँदा कृष्णमाया चक्रधरका नाउँमा मोही नामसारी गर्न मिल्ने देखिएन । अतः नामसारी नहुने ठहर्छ भन्ने भूमिसुधार कार्यालयबाट मिति २०६७।४।३० मा भएको निर्णय ।

राम चक्रधरले विवादित कि.नं.४७ को जग्गा खनजोत गरेको छैन, साविक मोही चन्द्रकुमारपछि कृष्णकुमार चक्रधर र उहाँपछि मैले एकलौटी रूपमा जनजोत गरी आएको छु । मेरो मोही नामसारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन परेपछि र विपक्षीको जोत लगत कट्टा गरी पाउँ भन्ने निवेदन पश्चात् भूमि सुधार कार्यालयबाट ३५ दिने हक दावीको सूचना प्रकाशित भएकोमा सोको म्यादैभिन्न राम चक्रधरले उक्त जग्गा नामसारी गरी पाउँ भनी कुनै निवेदन दिएको अवस्था छैन, यदि राम चक्रधरले कमाएको अवस्था भएको भए निजले मौकामा नै दावी गर्नु पर्नेमा सो कि.नं.४७ को दावी छोडी कि.नं.४६ को हकमा मात्र दावी गर्नु भएको थियो, यस्तो अवस्थामा दावी छोडी सकेको व्यक्तिलाई फेरी मोही रोजन कदापी मिल्दैन । शुरु भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरबाट मेरो मोही नामसारी मुद्दामा मोही नामसारी नहुने ठहर गरी जोत लगत कट्टा हुने ठहर्‍याएको फैसलाउपर मैले मात्र माथिल्लो अदालतमा पुनरावेदन गरी उक्त शुरु तहको निर्णयहरु बदर गराएको छु । मेरा नाउँमा मोही नामसारी नहुने ठहर्‍याएको मिति २०६७।४।३० को निर्णय त्रुटिपूर्ण रहेकोले बदर गरी मेरो निवेदन माग दावीबमोजिम

उक्त कि.नं.४७ को जग्गाको मोही नामसारी गरी पाउँ भन्नेसमेत कृष्णमाया चक्रधरको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन ।

दावी नै नभएको हकवालामा संभावित मोही नामसारी हुन सक्ने तथ्य उल्लेख गरी सोही परिधिभित्र रही निर्णय गरेको शुरु भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरको निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं.२०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाउनु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६७।८।२ को आदेश ।

विवादित कि.नं.४७ को जग्गाको दर्तावाला मोही चन्द्रकुमारको हकदारहरु मध्ये निज चन्द्रकुमारका नाति कृष्णकुमारको छोरा राम चक्रधरलाई मोही रोजी नामसारीसमेत गरी पाउँ भनी मिति २०६७।१।२१ मा जग्गाधनीको मन्जुरीको निवेदन परेको देखियो । निज राम चक्रधरले मोही हक नामसारी गरी पाउँ भनी मिति २०६८।३।२ मा निवेदन दावी गरेको भन्ने पनि इजलाससमक्ष बहसका क्रममा प्रस्तुत हुन आएको निवेदनको छायाँप्रतिबाट देखिन आएको छ । यही जग्गाको विषयमा सम्मानीत सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६४।५।१४ मा भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को प्रक्रिया पूरा गरी जग्गाधनीले पत्याएको मोहीको हकवालाका नाममा मोही हक नामसारी गर्ने सम्बन्धमा जे जो बुझ्नु पर्छ बुझी कारवाही र निर्णय गर्नु भनी फैसला भएको देखिन्छ । तर भूमिसुधार अधिकारीले मिति २०६७।४।३० मा निर्णय गर्दा मोही नामसारी सम्बन्धी मूल प्रश्न सम्बन्धमा निर्णय गर्न बाँकी राखी आंशिक ढंगबाट निर्णय गरेको देखियो । अहिले जग्गाधनीले राम चक्रधरलाई मोही पत्याएको र निज राम चक्रधरले मोही नामसारीका लागि दावी गरेको तथ्यहरूसमेत प्रस्तुत हुन आएका छन् । विवादित समग्र पक्षलाई समेटेर एकै पटक निर्णय गर्न प्रस्तुत मुद्दाका सन्दर्भमा वान्छनीयसमेत देखिन्छ । अतः भूमिसुधार अधिकारीले मिति २०६७।४।३० मा गरेको निर्णय आंशिक तवरको भई मुलुकी ऐन अ.बं. १९२ नं. अनुकूल नदेखिँदा बदर गरी दिएको छ । अब यसमा जे जो बुझ्नु पर्छ बुझी प्रमाणको मूल्याङ्कन गरी को कसको नाउँमा मोही नामसारी हुने हो, धेरै लामो समयदेखि चल्दै आएको विवादीत विषय भएकोले छिटो छरितो रूपमा कारवाही किनारा हुनु आवश्यक देखिँदा यो निर्णयसहित मिसिल प्राप्त भएका मितिले बढीमा ३ महिनाभित्र कानूनबमोजिम निर्णय गर्नु भनी हाजिर रहेका पक्षहरुलाई

तारेख तोकी मिसिलसमेत भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरमा पठाई दिने ठहर्छ भनी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६८।३।३० मा फैसला भई मिसिलसहित वादी प्रतिवादी भूमिसुधार कार्यालयमा हाजिर भएको देखिन्छ ।

देवेन्द्र श्रेष्ठका नाममा दर्ता कायम रहेको कि.नं.४७ को क्षेत्रफल ०-५-२-० हाल मध्यपुर थिमी नगरपालिकाको जग्गाको मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको शेषपछि मृतक मोहीका हकदारमध्ये सम्मानीत सर्वोच्च अदालतको मिति २०६४।५।१४ को फैसला तथा पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६८।३।३० को फैसलाका साथै भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) अनुसार साविक मोहीका नाति राम चक्रधरलाई जग्गाधनीले पत्याएको हुँदा कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्ने ठहर्छ भन्ने शुरु भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरको मिति २०६९।४।२२ को निर्णय ।

भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरले मिति २०६९।४।२२ मा गरेको निर्णय भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २(ख), दफा २६(१), प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४ समेतको विपरित भएकोले सो फैसला बदर गरी मेरो निवेदन दावीबमोजिम नामसारी गरी पाउँ भन्ने कृष्णमाया चक्रधरको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

सर्वोच्च अदालतको फैसलाले मोहीको हकदार पुनरावेदिकासमेतलाई उल्लेख गरी सकेको अवस्थामा निजको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्ने ठहराएको भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरको निर्णय फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं.२०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।६।७ को आदेश ।

भूमिसुधार कार्यालय, भक्तपुरबाट निवेदिका कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्ने ठहराई २०६९।४।२२ मा भएको फैसला नमिलेकाले उल्टी भई साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको बुहारी निवेदिका कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।१०।१८ को फैसला ।

पुनरावेदन अदालतको फैसला चित्त बुझेन । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) ले मोहीको एकासगोलको परिवारभित्र मोही रोजन जग्गाधनीलाई कुनै बन्देज लगाएको छैन । सोहीबमोजिम साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको नाती राम चक्रधरलाई मोही

पत्याएको अवस्थामा निजलाई मोही कायम गर्नुपर्नेमा जग्गाधनीले नपत्याएकी कृष्णमायाको नाममा मोही नामसारी हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकाले उल्टी गरी शुरु फैसला सदर कायम राखी पाउँ भन्ने देवेन्द्र श्रेष्ठको यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सुचीमा चढी पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरियो । प्रस्तुत मुद्दामा शुरु भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरको निर्णय उल्टी गरी प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरको नाउँमा मोही नामसारी हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेको छ वा छैन र देवेन्द्र श्रेष्ठको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने हो वा होइन भन्ने विषयमा निर्णय दिनुपर्ने हुन आयो ।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा भक्तपुर जिल्ला, भीमसेन चपाचो गा.वि.स.वडा नं.१ कि.नं.४७ को क्षेत्रफल ०-५-२-० जग्गाको मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मिति २०४८।८।११ मा मृत्यु भई निजकी श्रीमती छोराहरुको पनि मृत्यु भएकाले मृत मोहीको जोत लगत कट्टा गरी पाउँ भनी तत्कालीन जग्गाधनी नारायणदेवी थापाले मिति २०५३।४।१७ मा निवेदन दिई भूमि सुधार कार्यालयबाट मिति २०५३।११।१९ मा उक्त जग्गाको हक दावी गर्ने ३५ दिने सूचना प्रकाशन भएपश्चात उक्त जग्गाको साविक मोही आफ्ना ससुरा चन्द्रकुमार चक्रधर भई निज मोहीको मिति २०४८।८।११ मा, पति कृष्णकुमार चक्रधरको मिति २०४८।८।१४ मा मृत्यु भई सासु तेजमाया चक्रधरसमेत परलोक भई सकेकोले आफूले जग्गा जोती कमोद गरी आएकोले लगत कट्टा हुनु पर्ने होइन भनी कृष्णमाया चक्रधरको मिति २०५३।१२।११ मा निवेदन परेको देखिन्छ । तत्पश्चात भूमिसुधार कार्यालयबाट मिति २०५४।१०।१७ मा कि.नं. ४७ को मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मृत्यु भएकोमा उक्त जग्गाको मोही कोही भए ३५ दिनभित्र हक दावी गर्न आउन भनी गोरखापत्रमा सूचना प्रकाशन भएकोमा मोही चन्द्रकुमारकी छोरी मथुरा चक्रधरले आफ्नो नाउँमा मोही नामसारी हुनु पर्ने माग दावी लिई निवेदन गरेको देखिन्छ । भूमिसुधार कार्यालयको पत्र अनुसार मध्यपुर थिमी नगरपालिकाबाट मिति २०५५।३।५ मा भएको स्थलगत सर्जिमिन मुचुल्कामा कि.नं.४७ को क्षेत्रफल ०-५-२-० जग्गा साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरले कमाई आएको र निजको मिति

२०४८।८।११ मा मृत्यु भई निजकी श्रीमती तेजमाया तथा छोरा कृष्णकुमारले जग्गा कमाई निजहरुको पनि मृत्यु भएपछि हकवाला कृष्णमाया चक्रधरले जोती आएको भन्ने बेहोरा उल्लेख भएको पाइन्छ । भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरबाट कृष्णमाया चक्रधर तथा मथुरा चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्ने भनी मोही जोत लगत कट्टा हुने गरी मिति २०५५।३।१२ मा निर्णय भएकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०५६।१।६ मा सो निर्णय बदर गरी पुनः निर्णय गर्न भनी मिसिल भूमिसुधार कार्यालयमा प्रेषित भएको देखिन्छ ।

भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरबाट यस जग्गा सम्बन्धमा मिति २०५८।३।२० मा निर्णय हुँदा जग्गाधनी नारायणदेवी थापाको दावीबमोजिम मोही लगत कट्टा हुने भनी निर्णय भएकोमा पुनरावेदन अदालतबाट उक्त निर्णय उल्टी भई कि.नं.४७ को जग्गाको कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुने ठहराई मिति २०५८।१२।२७ मा फैसला भई सो फैसलाउपर यस अदालतमा पुनरावेदन परी पुनरावेदन अदालतको मिति २०५८।१२।२७ को फैसला बदर भई भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २६(१) को प्रक्रिया पूरा गरी जग्गाधनीले पत्याएको मोहीको हकवालाको नाममा मोही हक नामसारी सम्बन्धमा जो जे बुझ्नु पर्छ बुझी कारवाही गर्न भनी भूमिसुधार कार्यालयमा मिसिल फिर्ता पठाउने गरी यस अदालतबाट मिति २०६४।५।१४ मा फैसला भएको देखिन आउँछ ।

तत्पश्चात भूमिसुधार कार्यालयबाट मिति २०६७।४।३० मा निर्णय हुँदा परिवर्तित जग्गाधनी देवेन्द्र श्रेष्ठले मृतक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको नाता प्रमाणपत्रमा उल्लेख भएका हकदारमध्ये नाति राम चक्रधरलाई मोही रोजी नामसारी गरी पाउँ भनी लिखित जवाफ पेश गरेकोमा जग्गाधनीले पत्याएको व्यक्तिको यस कार्यालयमा नामसारीको दावी परेको नदेखिँदा नामसारी दावी परेका बखत कानूनबमोजिम हुने हुँदा कृष्णमाया चक्रधरका नाउँमा मोही नामसारी गर्न मिलेन भनी निर्णय भएकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मोही नामसारी सम्बन्धी मुल प्रश्न सम्बन्धमा निर्णय गर्न बाँकी राखी आंशिक ढंगबाट निर्णय गरेको भनी मिति २०६८।३।३० मा उक्त निर्णय बदर गरी को कसको नाउँमा मोही नामसारी हुने हो पुनः निर्णय गर्न भनी मिसिल भूमिसुधार कार्यालयमा पठाइएको देखिन्छ ।

भूमिसुधार कार्यालयले तत्पश्चात जग्गाधनीले साविक मोहीको नाति राम चक्रधरलाई पत्याएको हुँदा कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुन नसक्ने ठहराएको मिति २०६९।४।२२ को निर्णय पुनरावेदन अदालतबाट मिति २०६९।११।१८ मा उल्टी भई साविक मोहीको बुहारी कृष्णमाया चक्रधरको नाममा मोही नामसारी हुने ठहराएको फैसलाउपर जग्गाधनी देवेन्द्र श्रेष्ठको यस अदालतमा पुनरावेदन परी निर्णयार्थ यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको रहेछ ।

यस सम्बन्धमा मिसिल संलग्न कागजातहरू अध्ययन गरी हेर्दा कि.नं. ४७ को साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधर यी प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरको एकासगोलको ससुरा नाताको व्यक्ति भएको भन्ने तथ्यमा विवाद छैन । मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मिति २०४८।८।११ मा मृत्यु भएकोमा निजको पत्नी तेजमाया र छोरा कृष्णकुमारको पनि मृत्यु भई सकेको भन्ने कुरा वादी प्रतिवादीहरूको कथनबाट नै देखिन आएकोले यो तथ्यमा समेत विवाद रहेको पाइदैन । साविक जग्गाधनी नारायण देवी थापाले उक्त कि.नं. ४७ को जग्गाको मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मृत्युपछि जग्गा कमाउने कोही नभएकाले जोत लगत कट्टा गरी पाउँ भनी भूमिसुधार कार्यालयमा निवेदन दिई सो कार्यालयबाट ३५ दिने हक दावीको सूचना प्रकाशन हुँदा यिनै प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरले मोहीको हक खाने आफू हकदार भएको भनी निवेदन दिएको देखिन्छ । साविक जग्गाधनी परिवर्तित भई हालका जग्गाधनी यी पुनरावेदक देवेन्द्र श्रेष्ठले मिति २०६७।१।२१ मा भूमिसुधार कार्यालयमा दिएको लिखित जवाफमा कि.न. ४७ को जग्गाको मोहीको रूपमा यी प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरको छोरा राम चक्रधरलाई पत्याएको भन्ने जिकिर लिएको भए पनि साविक मोहीको मृत्यु भएपछि उक्त जग्गा आफूले कमाई आएको भन्ने कुराको जिकिर लिई निज कृष्णमाया चक्रधरको भूमिसुधार कार्यालयमा दावी परेको र भूमिसुधार कार्यालयबाट मध्यपुर थिमी नगरपालिका मार्फत् भएको स्थलगत सर्जमिन मुचुल्काका व्यक्तिहरूले कि.नं. ४७ को जग्गा साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मृत्युपछि यिनै प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरले कमाई आएको भन्ने व्यहोरा लेखाएको देखिएको छ । त्यसका अतिरिक्त भूमिसुधार कार्यालयबाट मिति २०५३।११।१९ र २०५४।१०।१७ मा प्रकाशन भएको ३५ दिने मोहीको हक दावीको सूचनामा राम चक्रधरले उक्त जग्गा आफूले

कमाई आएको भनी म्यादभिन्न दावी लिन सकेको देखिंदैन । यसरी कि.नं. ४७ को जग्गाको मोही हक नामसारी सम्बन्धमा हक दावीको सूचना प्रकाशित भएको म्यादभिन्न दावी गर्न नआउने र जग्गा जोतभोग पनि नगर्ने व्यक्तिलाई यी पुनरावेदकले मोहीमा पत्याएको भन्ने आधारमा मोही नामसारी हुने भन्न मिल्दैन ।

मोहीयानी हकको नामसारी सम्बन्धमा भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) मा भएको व्यवस्थालाई हेर्दा " यस परिच्छेदको अन्य दफाहरुको अधीनमा रही मोहीले कमाई आएको जग्गामा मोही सम्बन्धी निजको हक निजपछि निजको एकासगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोराबुहारी, नाति, नातिनीबुहारी, दाजु, भाइ, वा दिदीबहिनीहरु मध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई प्राप्त हुनेछ" भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको पाइन्छ । उक्त कानूनी व्यवस्था अनुसार मोहीको शेषपछि मोहीयानी हक निजको एकासगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोराबुहारी, नाति, नातिनीबुहारी, दाजु, भाइ एवम् दिदीबहिनीहरु मध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिको नाममा नामसारी हुने कुरामा विवाद हुन सक्दैन । तर उक्त ऐनको दफा २६(१) मा उल्लेख भएको "जग्गावालाले पत्याएको व्यक्ति" भन्ने वाक्यांशको अर्थ निरपेक्ष रूपमा जग्गावालाले पत्याएको जुनसुकै व्यक्ति मोही हुन सक्ने भन्ने नभई मोहीको शेषपछि उक्त जग्गा मोहीको हैसियतले कमाउने मोहीको एकासगोलको व्यक्ति भएको हुनुपर्ने भन्ने सापेक्षित अर्थमा बुझ्नु पर्ने हुन्छ । साविक मोहीको मृत्यु पश्चात् मोही लागेको जग्गामा एकभन्दा बढी संख्यामा एकासगोलका हकदारले जोत कमोद गरिरहेको अवस्थामा जग्गा कमाउने व्यक्तिहरु मध्येबाट कसलाई मोहीमा पत्याउने भन्ने कुराको अधिकार जग्गाधनीमा निहित रहेको भन्ने कुरामा विवाद हुन सक्तैन । तर साविक मोहीको मृत्यु पश्चात् निरन्तर रूपमा जग्गा जोत कमोद गर्ने मोहीको हकदारलाई मोहीमा नपत्याई कहिले पनि जग्गा जोत कमोद नगर्ने व्यक्तिलाई मोहीमा पत्याउन पाउने अधिकार भूमि सम्बन्धी ऐन २०२१ को दफा २६(१) ले जग्गाधनीलाई प्रदान गरेको भन्न मिल्ने देखिएन ।

प्रस्तुत मुद्दामा प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरले ससुरा मोही चन्द्रकुमार चक्रधरको मृत्यु पश्चात् उक्त जग्गा आफूले कमाई आएको नामसारी हुनु पर्ने भनी मिति २०५३।१२।११ मा नै दावी लिएको अवस्था छ भने जग्गाधनीले मिति २०६७।१।२१ मा मोहीमा पत्याएको भनेको यी प्रत्यर्थीका छोरा राम चक्रधरले उक्त जग्गा सम्बन्धमा कुनै दावी नै नलिई मिति २०६८।३।२ मा मात्र आफ्नो नाउँमा मोही नामसारी गरी पाउँ भनी दावी गरेको अवस्था छ । जग्गाधनीले पत्याएको भनिएको निज राम चक्रधरले उक्त जग्गा कहिले पनि जोत

कमोद गरेको भन्ने देखिने कागज प्रमाण मिसिलमा रहेको देखिदैन । यस अवस्थामा साविक मोहीको मृत्युपछि जग्गा नै जोतभोग नगर्ने र मोही नामसारीको लागि ३५ दिने सूचना निस्केको म्यादभित्र मोही हकको दावी पनि नगर्ने व्यक्ति राम चक्रधरलाई मोहीमा पत्याउन मिल्ने अवस्था रहँदैन । निज राम चक्रधरको आमा यी प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरले जग्गा जोतभोग गरेको प्रमाणबाट देखिएको र निजले नै मोही नामसारीको हक दावी गर्न आएको देखिनाले राम चक्रधरलाई मोही पत्याएको मिल्ने देखिएन ।

यसरी साविक मोहीको मृत्यु पश्चात कहिले पनि जग्गा जोत कमोद नगर्ने एवम् मोहीको हकदावी गर्ने सूचना प्रकाशित भएको म्यादभित्र आफ्नो नाममा नामसारी हुनुपर्ने भनी दावी पनि नगर्ने व्यक्तिलाई जग्गाधनीले मोही पत्याएको देखिएको र जग्गा जोतभोग गर्ने वास्तविक व्यक्ति यीनै प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधर भएको भन्ने कुरा स्थलगत सर्जिमिनसमेतबाट देखिएकाले कि.नं. ४७ को जग्गाको मोही हक प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरको नाममा नामसारी हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मनासिव देखिन आयो ।

तसर्थ, उल्लिखित आधार र कारण समेतबाट शुरु भूमिसुधार कार्यालय भक्तपुरको मिति २०६९।४।२२ को फैसला उल्टि गरी साविक मोही चन्द्रकुमार चक्रधरकी बुहारी प्रत्यर्थी कृष्णमाया चक्रधरको नाउँमा कि. नं. ४७ को जग्गाको मोही नामसारी हुने ठहराएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।१०।१८ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन । दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

प्रधान न्यायाधीश

इति सम्बत् २०७१ साल पौष महिना २५ गते रोज ६ शुभम् -----

इजलास अधिकृत: विश्वनाथ भट्टराई

कम्प्यूटर: अमिररत्न महर्जन